

20. HATI HUMAJUN (HATT-I HUMAYUN)

(1856. godine)

Da se učini, kao što ovdje stoji.

Tebi, moj veliki veziru, Mehmed Emin-Ali-paša, koi si ukrašen mojim carskim ordenom medžidie prvoga reda i ordenom za lične zasluge, nek Bog daruje veličinu i udvoji tvoju vlast. *Svagda mi je i najdraža želja bila obezbiediti sreću sviuh razredah podanikah, koje je božja promisao stavila pod moje carsko žezlo, i od kako sam stao na prestolje, nisam prestao svimi silami truditi se na tu cielj.*

Hvala svemogućemu! Ti moji neprestani trudovi već su donieli koristan i obilan plod. Od dana na dan uzmnožava se sreća narodah i bogatstvo moga carstva. Želeći sada ponoviti i još razširiti nove uredbe, učinjene na cielj, da se dodje do stanja shodnoga dostojanstvu moje države i položaju njezinomu izmedju izobraženih narodah; i budući da su sada prava moga carstva viernostju i pohvalnim nastojanjem sviuh mojih podložnikah, kao i milostivom i prijateljskom pomoći velikih silah, mojih plemenitih saveznikah, sdvora dobila potvrđjene, koje valja da budne početak novoga vremena: *to je volja moja umnožiti dobrostanje i unutrašnji napredak, dostignuti sreću sviuh mojih podložnikah, koji su u mojim očima svi jednaki i meni jednako dragi, i koji su medju sobom sajuženi srdčanimi odnošenji otačbinstva, i obezbiediti sredstva, da od dana na dan raste napredak moga carstva.*

Dakle sam riešio i zapoviedam, da se izvrše sljedeće mjere:

Jamstva obećana od naše strane hathumajunom gjulanskim i zakoni tanzimata *svim podložnikom moga carstva, bez razlike razreda i vjerozakona, radi obezbiednosti njihovih osobah i njihovoga dobra, i radi sačuvanja njihove sreće danas se potvrđuju i utvrđuju, i da mogu puno i savršeno djelovati, preduzet će se krepke mjere.*

Sve povlastice i duhovna prava, dana od starinah od strane mojih predakah pak i pozdnia svim kristjanskim obćinam ili drugim vjerozakonom nemuslimanskim, koji su se nastanili u mom carstvu pod mojom zaštitom, bit će potvrđjena i obdržana.

Svaka kristjanska ili inačie druga nemuslimanska crkvena obćina biti će obvezana, da u opredieljen rok, i pomoćju komisie sastavljene u ime toga iz njezine sredine pristupi s mojim visokim odobrenjem i pod nadziranjem moje visoke porte izpitu svojih pravah i povlasticah, i da

razčleni i podnese mojoj visokoj porti reforme, koje zahtieva napredak i prosveta vremena. Vlast, koju je dao Sultan Mehmed II. i njegovi nasljednici patriarhom i episkopom kristianske vjere, dovest će se u suglasje sa novim položenjem, koje naše velikodušne i milostive namjere obezbjedjuju tim obštinam. Načelo, da se patriarhe naimenuju dok su god živi, točno će se izvršivati poslje pregleda naredbah o izboru, koje danas postoje, po sadržaju fermanah o investituri. Patriarhe, mitropolite, arhiepiskopi i episkopi i rabini zaklinjat će se u zvanje po obrazcu, koi će se sastaviti od strane moje visoke porte zajedno sa duhovnim glavami raznih obćinah. Crkveni dohodci, bili kakvi mu drago, ukinut će se i izmienit će se sa stalnim dohodci patriarhah i obćinskih načelnikah i plaćom, koja će biti surazmjerna važnosti, činu i dostojanstvu raznih članovah svetjenstva.

Neće se dirati u pokretno i nepokretno imanje raznoga kristjanskoga svetjenstva; ali će svjetovna uprava kristjanskih ili ostalih nemuslomanskih obćinah stajati pod zaštitom jedne skupštine, koja će se izbirati u svakoj od spomenutih obćinah medju svjetovnimi i svetjeničkimi članovi.

U varoših, varošicah i selih, gdje je sve stanovništvo jedne vjere, neće se nikakva zapreka mećati popravljjanju, koje se preduzme po prvom planu, na zgradah za bogomolju, učionicah, bolnicah i grobljih. Planovi ovih raznih zgradah, ako bi se koja iznova podizala, podnieti će se, poslje nego su ih patriarhe ili obćinski načelnici odobrili, mojoj visokoj porti, koja će ih po mojoj carskoj zapoviesti odobriti, ili će dati za opredieljeno vrieme svoje primjetbe.

Nijedna vjera neće biti u mjestih, gdje neima drugih vjerozakonah, medjašena u javnom očitovanju svoga vjerozakona.

U varoših, palankah i selih, gdje su vjere izmiešane, moći će isto tako svaka obćina, koj živi u oddieljenom kraju, vladajući se po gori rećenih prepisah, opravljati i utvdjivati svoje crkve, svoje bolnice, svoje učionice i svoja groblja.

Kad uztiče gradjenja novih zgradah, onda će se iskati potrebna povlastica sredstvom organa patriarhah ili načelnika obćinskoga kod moje visoke porte koja će nezavisnim (souverain) riešenjem odobriti tu povlasticu, ako neima administrativnih zaprekah. Posredovanje administrativne vlasti bit će u svih djelih ove vrste sasvim bezplatno.

Moja visoka porta upotrebit će krepka sredstva da obezbiedi (osigura) svakoj veri, bio broj njezinih privrženikah koji mu drago, podpunu slobodu njezinog izvršivanja.

Svako razlikovanje ili nazivanje, koje bi smjeralo na to, da makar koi razred mojih podložnikah učini manjim od drugoga koga razreda porad vjerozakona, jezika ili koljena, pomrsit će se uvijek iz administrativnoga protokola.

Zakoni će kazniti svako nepravedno ili uvrediteljno nazivanje između privatnih osobah, ili između privatnih osobah, ili između vlastih.

Buduć da se svi vjerozakoni slobodno izvršuju, i da će se slobodno izvršivati u mojoj državi, to neće nitko moći nikakvomu momu podložniku smetati u izvršivanju vjerozakona, koga izpovieda, i nitko neće biti u tom obziru uznemiren. Nitko se nemože natjerati, da promieni svoj zakon.

Budući da naimenovanje i izbor svih činovnikah i drugih službenikah moga carstva zavisi sasvim od moje najviše volje, to će se svi moji podložnici bez razlike narodnosti puštati u javna zvanja i bit će sposobni da ih odpravljaju po svojih sposobnostih i svojih zaslugah i shodno upravam, koje se u obće upotriebiti daju.

Svi podložnici moga carstva bit će bez razlike primljeni u praviteljstvene, građanske i vojničke učione, ako inače izpune uslovja o uzrastu i izpitu, sadržana u ustrojnih regulamentih rečenih učionah. Šta više, svaka občina ima vlast podizati javne učionice za nauke, umjetnosti i radinost. Samo će način predavanja i izbor učiteljah ove vrste biti pod kontrolom mješovitoga školskoga savjeta, koi će se naimenovati najvišom mojom uredbom.

Sve trgovačke, korekcionalne i kriminalne stvari između muslimanah i kristjanskih podložnikah ili drugih nemusulmanah ili krstjanah ili drugih vjerozakonah nemusulmanskih predane će biti mješovitim sudom.

Ovi sudovi sudit će javno, parničari će se lično puštati pred sudca i dovoditi će svjedoke, kojih će se kazivanje primati bez razlike, počem se položi zakletva po obredu svakoga vjerozakona.

Građanske parnice i u buduće će se presudjivati po zakonih i naredbah pred mješovitim savjeti pokrajnskimi, u prisutju gubernatora i mjestnoga sudca. Posebne građanske parnice, kao one o nasljedstvu i druge te vrste među podložnici istoga kristjanskoga vjerozakona ili drugoga nemuslomanskoga, mogu se na njihovo zahtievanje poslati na patriarhski ili občinski sud.

Kazniteljni, korekcionalni i trgovački zakoni i uprave o postupku sudačkom za te mješovite sudove popuniti će se što prije i sabrat će se u zakonik. Od toga će se obznaniti prevod u svih jezicih upotrebljavanih u carstvu.

Što prije pristupit će se k reformi kazniteljne sisteme u odnošenju na tamnice, na kazniteljne, popraviteljne i ostale kuće te vrste, kako bi se prava čovječanstva složila s pravdom. Ni u zatvoru nemože se preduzeti tjelesna kazan, osim shodno upravam za zapt, koje je moja visoka porta izdala; i sve, što bi bilo nalik na mučenje, konačno će se ukinuti.

Prestupljenja ovih naredbah strogo će se kazniti po mjeri kaznenoga zakona i kod vlastih, koje su ih zapovjedile, i kod podčinjenih, koi su ih učinili.

Ustrojstvo policie u prestolnom gradu, u pokrajinskih varoših i na selu promienit će se tako, da će svi moji vierni podložnici imati najveće jamstvo za sigurnost kako za svoje osobe tako i za svoje dobro.

Budući da je jednakost poreza ište i jednakost tereta, kao i jednakost u dužnosti što ište jednakost u pravih, to će morati kristjanski i ostali nemuslomanski podložnici, kao što je prije bilo određeno, podpasti pod zakon za rekrutovanje. Zamjena i odkup dopušta se. *Što prije izdat će se podpun zakon o načinu, po kom će se kristjanski i ostali nemuslomanski podložnici puštati i po kom će se služiti u vojski.*

Pristupit će se k reformi u sastavu oblastnih i obćinskih savjetah, da se ujamči sloboda pri izboru odbornikah muslomanskih, kristjanskih i drugih, i sloboda u glasanju u savjetih.

Visoka porta potruditi će se, da se iznadje najshodnija sredstva, da točno pozna i kontroluje rezultat savjetovanja i riešenjah.

Kao što su zakoni o kupovanju, prodavanju i razpolaganju sa nepokretnim dobrom jednaki za sve moje podložnike, *moći će se dopustiti strancem, da mogu imati nepokretnih dobarah u mojoj zemlji, podvrgavajući se zakonom i propisom policajnim, primajući na sebe iste terete kao i urodjenici, i počem se ta stvar uredi s inostranimi silami.*

Svi moji podložnici jednako će plaćati porez, bez razlike razreda i vjerozakona. Najshodnija sredstva upotrebit će se, da se ukinu zloupotrebljenja pri kupljenju poreza, a osobito desetka. Red neposrednoga kupljenja uvesti će se malo po malo, dok se uzmogne, mjesto davanja pod zakup svih strukah državnih dohodakah. Dokle god ova posljednja sistema stoji, zabranit će se pod najstrožiom pedepsom svim činovnikom i svim medžlitzkim članovom, da nesmiu uzimati pod zakup, koi će se javno i putem stječišta izdavati, niti smiu imati kakvoga diela u tom poslu. Mjestni danak što prije urediti će se tako, da se neće ni proizvodna sila slabiti, niti slobodno micanje unutrašnje trgovine smetati.

Za poslove od javne koristi plaćat će se pristojno i to od posebnih porezah u onih pokrajinah, u kojih će se novi putovi po suhu i po vodi graditi.

Pošto je već posebni zakon izdan, da se predračun od dohodakah i troškovah državnih opredjeljiva i priobćiva svake godine, to će se taj zakon držati najsavjestnie. U pradžinu će se pregledati plaća za svako zvanje.

Načelnici i jedan poklisar od svake općone, koje će moja visoka porta naimenovati, pozvat će se da budu dionici u savjetovanju najvišega sudačkoga savjeta. U svakoj prilici, koja se tiče sviuh mojih podložnikah, oni će se pozvati naročito na tu ciel od moga velikoga vezira. Služba poklisarah trajat će godinu danah. Oni će se, stupajući u službu, zakleti. Svi članovi savjeta u redovnih i izvanrednih zasjedanjih slobodno će davati svoje mnjenje i svoj glas, a da hi nitko nikad porad toga nemože uznemiravati.

Zakoni protiv podmićivanja i drugih varanjah i zloupotrebljavanjah izvršivat će se pod zakonitimi formami nad svimi mojimi podložnici, bili oni makar kakvoga reda i čina.

Radit će se, da se zavede banka i drugi podobni zavodi; da se ustanovi novčana i finacialna sistema, kao i da se otvore glavnice, koje će umnožati izvore materialnoga bogatstva u mom carstvu. Takodjer će se gledati, da se naprave drumovi i kanali, koi će olakšati obćenje i umnožiti zemaljske izvore bogatstva. Sve će se ukloniti, što bi smetalo trgovini i zemljedielstvu. Da se dotle dodje, potražit će se sredstva, da se upotriebe nauci, umjetnosti i glavnice europejske, i da se tim načinom malo po malo izvrši.

To su moje zapoviedi i moja volja; a ti, koi si moj veliki vezir, ti ćeš po običaju kako u mom prestolnom gradu tako i po svih stranah moga carstva obznaniti ovaj carski ferman, i pažljivo ćeš bditi i sve ćeš potrebne mjere upotriebiti, da se sve zapoviedi, koje on sadržava, od sada s najvećom točnoscju izpunjavati.

Izvor naveden prema: I. F. JUKIĆ, *Sabrana djela*, 427-478.

Komentar – Pod pritiskom međunarodnih faktora Porta je 1856. godine izdala novi ferman o reformama pod nazivom Hati Humajun koji označava početak druge faze ere tanzimata, potvrđujući i dalje proširujući načela iz Hatišerifa od Gülhane. Hati Humajun je na svečan način proglasio sam sultan, ističući na početku ovog dokumenta da je njegov cilj osigurati sreću svim podanicima Carstva. Posebno se u Hati Humajunu ističu odredbe o podanicima kršćanima koje im omogućavaju veće slobode i prava, posebno u pogledu vjerskog života, ličnih sloboda i imovinskih prava. U tom smislu proglašava se jednakost svih podanika, bez obzira na vjeru, jezik i klasu. Priznaju se i potvrđuju sve povlastice i vjerska prava koje

su prethodni sultani dali nemuslimanskom dijelu stanovništva. Najavljeno je da će se izraditi novi zakon po kojem će spomenute kategorije stanovništva služiti vojsku. Omogućeno je školovanje, bez razlike, svim podanicima Carstva. Ustanovljen je mješoviti sud za rješavanje trgovačkih sporova i krivičnih predmeta između muslimana i nemuslimana. Priznaje se svjedočenje kršćana na sudu. Predviđena je kodifikacija trgovačkog i krivičnog prava. Najavljena je reforma zatvora, a u vezi sa tim ukinute su tjelesne kazne i zabranjen svaki vid mučenja. Istaknuto je da će se zakon protiv podmićivanja i drugih zloupotreba primijeniti na sve podanike jednako. Strancima je dozvoljeno da mogu kupovati nekretnine u Osmanskom carstvu. Utvrđeno je da se mora pridržavati godišnjeg budžeta u državi, te vršiti stroga kontrola njegove potrošnje. Sa tim u vezi predviđa se osnivanje banaka i drugih ustanova, te uspostavljanje i funkcioniranje novčanog i finansijskog sistema. Navedene odredbe Hati Humajuna jasno izražavaju tendenciju centralne osmanske vlasti da osuvremeni svoje institucije u cilju približavanja evropskim uzorima.

BOSANSKI PRIJATELJ.

ČASOPIS

SADRŽAVAJUĆI POTREBITE, KORISTNE
I ZABAVNE STVARI.

UREDNIK:

I. F. JUKIĆ BANJALUČANIN.

SVEZAK III.

IZDAN TROŠKOM MATICE ILIRIKE.

U ZAGREBU.

BRZOTISKOM ANTONA JAKIĆA.
1861.

*Hati humajun je objavljen u časopisu
BOSANSKI PRIJATELJ, svezak III iz 1861. u
Zagrebu, čiji je urednik bio I. F. Jukić.*